

Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Selman'ın ASYA TURU

“

Soğuk Savaş'ın ardından pek çok ülke gibi Suudi Arabistan da yeni konjonktüre uyum sağlamak amacıyla Asyalı güçlerle ilişkilerini aşama aşama geliştirme yoluna gitti. Bu noktada en önemli etken Suudi Arabistan'ın petrol ve alüminyum gibi ihracat maddeleri yanında petrol kaynaklı yatırım sermayesi için Batı dışında yeni pazarların ve yatırım alanlarının açılmış olmasıydı.

”

Doç. Dr. M. Hilmi Özev

*İstanbul Üniversitesi
Öğretim Üyesi
Uzman, ORSAM*

Suudi Veliaht Prens Muhammed bin Selman (MBS) 2019 Şubat ayı sonunda, Pakistan, Hindistan ve Çin'i ziyaret etti. Suudi-ABD ilişkilerinin Kaşıkçı

cinayeti nedeniyle zor günlerden geçtiği göz önüne alındığında, bu seyahat ilk bakışta ABD'ye bir alternatif arayışı olarak görülebilir. Ne var ki, asıl mesele Çin ve Hindistan gibi Asya ülkelerinin ekonomik, askeri ve siyasi bakımdan gittikçe güçlenmeleri, çekim merkezi haline gelmeleri ve dolayısıyla Asya ve Ortadoğu ülkeleri arasında ortaya çıkan yakınlaşmayla ilgiliydi.

Asya'ya yönelişin tarihi arka planı

Son döneme kadar Suudi Arabistan dış politikası genel olarak Arap dünyasında ve Ortadoğu'da merkezi ülke statüsü kazanmak ve bu statüyü korumakla ilgiliydi. İki savaş arası dönem ve Soğuk Savaş dönemi koşullarında ABD Körfez bölgesinde kendi hegemonyasını kurmuş, başka bir küresel ya da bölgesel gücün burada hegemonya kurmasına izin vermemişti. Bu dönemde ABD küresel enerji politikalarının sürdürülebilirliği açısından petrol üretimi, ticareti ve petrolden elde edilen gelirlerin kontrolü yoluyla Suudi Arabistan

üzerinde karmaşık kontrol mekanizmaları kurdu. Suudi Arabistan'ın insan kaynakları, teknolojik ve kurumsal alt yapı gibi alanlarda yetersiz kalması, ülkeyi özellikle güvenlik alanında dışardan gelecek desteğe muhtaç bıraktı. Dolayısıyla, söz konusu dönemde Suudi Ara-

bistan ve ABD, bölgesel ve küresel meselelerde hiyerarşik ama sıkı bir ittifak ilişkisi içindeydiler.

Soğuk Savaş'ın ardından pek çok ülke gibi Suudi Arabistan da yeni konjoktüre uyum sağlamak amacıyla Asyalı güçlerle ilişkilerini aşı-

ma aşama geliştirme yoluna gitti. Bu noktada en önemli etken Suudi Arabistan'ın petrol ve alüminyum gibi ihraç maddeleri yanında petrol kaynaklı yatırım sermayesi için Batı dışında yeni pazarların ve yatırım alanlarının açılmış olmasıydı. Bu ortamda her iki bölge arasında

silah ticaretinin, insan kaynakları trafiğinin ve turizm faaliyetlerinin yoğunlaşması da Suudi Arabistan için Doğuda açılan ufku önemi artırdı. Ekonomik ilişkilerin gelişmesi, siyasi ilişkilerin de gelişmesinin önünü açtı. Belirtmeliyiz ki, Suudi Arabistan'ın Asya ülkeleri

ile yeni geliştirmeye çalıştığı ilişkiler ağı, ABD ve genel olarak Batı ile olan mevcut ilişkilerin bir alternatifi olmaktan oldukça uzak. Yine de, ülke tarihinde ilk kez olmak üzere Çin ve Hindistan gibi Asya ülkeleri ile ilişkilerin bu denli gelişmesi önümüzdeki dönemlerde bölgesel ilişkilerin ne yönde evrilebileceğine ışık tutması açısından önemli.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Ortadoğu ile ilgili bölgesel planlarında görülen değişiklikler Suudi Arabistan'ın Batı dışı alternatif arayışını güçlendirmiştir. Silah satışlarının devam etmesi ve savunma işbirliği anlaşmaları gibi güçlü emarelere rağmen, Suudi Arabistan'da ABD'nin bölgeye olan bağlılığının gevşediğine dair gittikçe güçlenen bir algı var. Asimetrik ilişkilerde bu tür terk edilme korkusu az görülen bir husus değildir. Yine de, ABD'nin Irak'a müdahale ederken Suudi Arabistan'ın kaygılarını dikkate almaması, Arap Baharı ile birlikte bölgesel statü-

konun yıkılmasına sessiz kalması -örneğin Mübarek ve Zeynel Abidin bin Ali iktidardan düşerlerken izlemekle yetinmesi- Obama döneminde İran'la yürütülen nükleer müzakereler, son dönemde ABD'nin Suriye'deki askeri varlığını geri çekeceğini açıklaması ve Afganistan'daki askeri varlığını ciddi oranda düşürmesi, Arap NATO'su olarak adlandırılan MESA girişiminin gerçekleşmesi olasılığının gittikçe azalması gibi olaylar Suudi Arabistan'ın bu noktadaki kaygılarını derinleştirmiştir.

2013 yılında Suudi Arabistan'ın başını çektiği bazı Körfez ülkeleri ile ABD arasında imzalanan 135 milyar dolarlık silah alım sözleşmesi öncesinde üst düzey ABD'li yetkililerin "Körfez ülkeleri bu anlaşmayı gerçekleştirmek zorunda, aksi halde rejimlerin bekası tehlikeye girer" mealinde açıklamalar yapmışlardı. Kaşıkçı cinayeti arefesinde Trump'ın "Suudi rejiminin ABD ordusu desteği sayesinde ayakta kaldığı, aksi halde iki hafta

bile ayakta kalamayacağı" ve MBS'nin Asya ziyareti arifesinde yine Trump'ın "Parası dışında hiçbir şeyi olmayan Suudi Arabistan'ı biz koruyoruz, dolayısıyla Suudi Arabistan daha fazla bedel ödemeli" mealindeki açıklamaları bu anlamda yeniden önem kazanmaktadır. ABD'nin Suudi Arabistan'da inşa ettiği ekonomik, askeri ve siyasi kapasiteye, hatta Suudi Arabistan'ın petrolden elde ettiği gelirleri büyük ölçüde ABD'de değerlendiriyor olmasına rağmen, ABD'li yetkililerin bu tür açıklamaları Suudi Arabistan ile Batı arasında ilişkilerin sorunsuz olmadığını göstermektedir.

Suudi Arabistan ile Batılı ülkelerin tarihsel kökenleri oldukça derindir ve Suudi Arabistan'ın varlık nedeni bizzat bölgedeki Batı mevcudiyetidir. Petrolün keşfi sektörle ilgili know-how, teknoloji ve yatırım sermayesi bakımından ülkeyi Batıya daha da bağımlı hale getirmiştir. Ülke bürokrasisi 1960'lı yıllarda ABD kökenli Ford Vakfı tarafından inşa edilmiştir. 1973 petrol krizi ile birlikte orantısız bir şekilde artan petrol gelirlerinin (petro-dolarların) yegâne destinasyonunun başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler olması ve silah ticaretinin de bu bağlamda bir araç olarak kullanılması gibi hususlar Suudi rejiminin ABD'ye ne denli bağımlı olduğunu göstermektedir. Ancak, rejimin tehdit altında olmasını bizzat bağımlı olduğu müttefiki tarafından ikide bir dile getirilmesinin Suudi Arabistan'ı hiç rahatsız etmediğini söyleyemeyiz.

MBS'nin Asya ziyareti Kaşıkçı krizinin etkilerinin yoğun bir şekilde

hissedilemeye devam ettiği bir döneme rastladı. Belki ziyaret üzerinde Kaşıkçı'nın gölgesi de vardı ama ziyareti sadece Kaşıkçı olayı ile açıklamaya çalışmak arka plandaki diğer güçlü etkenleri görmezden gelmek olur. Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyada hemen her ülke diğer ülkelerle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini çeşitlendirme yoluna gitmiştir ve Körfez ülkeleri de bu noktada bir istisna teşkil etmemektedir. MBS'nin Asya ziyaretini ABD ve Batıya alternatif arayışıyla gerçekleştirilmiş ziyaretler olarak yorumlamak da doğru değildir. Bu bağlamda MBS'nin Pakistan, Hindistan ve Çin gibi üç önemli ama birbirlerine rakip ya da düşman konumunda bulunan ülkeyi ziyaret listesine alması ayrı bir anlam taşımaktadır. Suudi Arabistan Batı ile Asya arasında olduğu kadar, Asya ülkeleri arasında da olabildiğince çeşitlendirilmiş ve dengeli bir ilişkiler ağı oluşturmaya ve dönüşmekte olan uluslararası sistemdeki konumunu pekiştirmeye çalışmaktadır. Ziyaret edilen üç Asya ülkesinde insan hakları ve basın özgürlüğü gibi noktalarda Suudi Arabistan'ı rahatsız edecek nitelikte bir durumun olmaması, özellikle Çin'in mevcut uluslararası sınırlara ve rejimlere son derece saygılı olduğunu gösteren tutumu elbette ki bu ülkeleri Suudi Arabistan gözünde daha cazip hale getirmektedir. Nitekim Kaşıkçı olayının ardından Batı kamuoyunda insan hakları ve basın özgürlüğü gibi normlar bağlamında önemli prestij kaybına uğrayan MBS Pakistan, Hindistan ve Çin ziyaretlerinde üst düzey hatta olağanüstü törenlerle karşılanmış ve ağırlandırılmıştır.

“

Asya ziyaretinin diğer önemli bir nedeni Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu ve NEOM şehir projesi gibi ekonomik, toplumsal ve kültürel projelerde ziyaret edilen ülkelerin teknik bilgi ve becerilerinden ve insan kaynaklarından yararlanma ihtiyacı gibi bir düşüncenin bulunması da akla uzak değildir.

”

Suudi Arabistan ile Asya ülkeleri arasındaki ilişkiler ekonomik ilişkilerle sınırlı değildir. Suudi hanedanını ya da rejimi her türlü iç ve dış düşmana karşı korumak üzere Pakistanlı birlik Riyad'da konuşlandırılmış bulunmaktadır. Suudi Arabistan ile Hindistan ve Çin arasında da istihbarat paylaşımı, askeri eğitim, Suudi Arabistan savunma sanayinin güçlendirilmesi ve silah ticareti gibi konularda işbirliği anlaşmaları mevcuttur. Nitekim MBS Pakistan ziyareti sıra-

sında Pakistan genelkurmay başkanı ile de görüşmüştür. Imran Khan ile de terörizmle mücadelede daha fazla işbirliği gibi konularda görüşmeler yapılmıştır.

Asya ziyaretinin diğer önemli bir nedeni Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu ve NEOM şehir projesi gibi ekonomik, toplumsal ve kültürel projelerde ziyaret edilen ülkelerin teknik bilgi ve becerilerinden ve insan kaynaklarından yararlanma ihtiyacı gibi bir düşüncenin bulunması da akla uzak değildir. Nitekim söz konusu projeler hâlihazırda bazı Batılı firmalar tarafından geliştirilmiş ve ön ihaleleri yapılmıştır. Çin ve Hindistan gibi ülkelerin bu tür faaliyetlerde yer almaması İran ve Türkiye gibi ülkelerle ilişkileri düşmanca ya da sorunlu olan bir Suudi Arabistan için oldukça pahalıya mal olabilecektir. Bu tür mülahazalar da Suudi Arabistan'ı Asya'da alternatif arayışına yönlendirmiş olabilirdi.

Ziyarete zemin oluşturan bir diğer neden de Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (Belt and Road Initiative-BRI) ve Suudi Arabistan'ın bu pro-

jede etkin rol oynamak istemesidir. Suudi Arabistan bu proje bağlamında önemli bir konumda bulunsa da, müttefiki Pakistan'ın proje bağlamında daha stratejik bir mevki işgal etmesi Suudi Arabistan'ı Çin ve Pakistan ile ilişkilerini geliştirmeye sevk etmiş olabilir.

“

Asya ülkeleri ile Suudi Arabistan'ın güvenlik ihtiyacına cevap verecek stratejik ilişkilerin geliştirilmesi kısa ve orta vadede mümkün gözüküyor. Bu da, öngörülebilir gelecekte Suudi Arabistan ile Batı arasındaki stratejik ilişkilerin devam edeceği anlamına geliyor.

”

Asya ülkeleri ile ilişkilerde fırsatlar ve güçlükler

Suudi Arabistan ile Batılı ülkeler arasındaki ilişkilerin henüz alternatifsiz olduğunu, Asya ülkeleri ile ilişkilerin henüz Batı ile ilişkilerle mukayese edilebilir nitelikte olmadığını söylemiştik. Yine de Suudi Arabistan – Batı ilişkilerinin sorunsuz olmadığını not etmekte fayda var. Bu nedenle MBS, Asya'ya yaptığı ziyaretle ülkesinin dış politikada başka seçenekleri olduğu mesajını vermek istemiş de olabilir.

Hâlihazırda Çin ve Hindistan ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler ticaret ve yatırım faaliyetleri ile sınırlı ve bu iki ülkenin Suudi Arabistan'ın güvenliğine katkı anlamında yapabilecekleri çok fazla

bir şey olduğunu söylemek zor. Pakistan ile Suudi Arabistan arasında güvenlik bağlamında yapılmış bir dizi anlaşma söz konusu ve Suudi Arabistan bu bağları güçlendirmeye çalışıyor. Ne var ki, Pakistan'ın gerek kendi sorunlarının ağır basması, gerekse Suudi Arabistan ve İran arasında denge gözetmek zorunda olması gibi nedenlerden dolayı bu ilişkiler sınırlı kalıyor. Bu nedenle, Asya ülkeleri ile Suudi Arabistan'ın güvenlik ihtiyacına cevap verecek stratejik ilişkilerin geliştirilmesi kısa ve orta vadede mümkün gözüküyor. Bu da, öngörülebilir gelecekte Suudi Arabistan ile Batı arasındaki stratejik ilişkilerin devam edeceği anlamına geliyor. Asya'nın yükselişi, Körfez enerji kaynaklarına ve piyasalarına duyulan ihtiyacın artması şimdilik taraflar arasındaki ilişkilerin motoru durumunda. Asya ülkelerinin otoriter yönetimlere sahip olmaları da ilişkilerin görece daha kolay bir ortamda yürütmesini sağlıyor.

Suudi Arabistan için Asya açılımının önünde uluslararası sistemin

yapısından ve bölgesel ilişkilerin doğasından kaynaklanan bir takım açmazlar var. Hindistan ve Pakistan arasında Keşmir sorunu ve nükleer güç yarışı gibi nedenlerden kaynaklanan açmazın Suudi Arabistan açısından yönetilebilmesi imkânsız değilse de oldukça güçtür. Asya ziyaretinde ticari ve finansal açılımlarla ilerleme sağlanmış gibi gözüküyor. Ancak orta ve uzun vadede Hindistan-Pakistan geriliminin tırmanma gösterdiği anlarda Suudi Arabistan'ın her iki ülke ile de iyi ilişkilerini sürdürmesi imkânsız hale gelebilir. Öte yandan, İran-Suudi Arabistan rekabeti ziyaret edilen üç Asya ülkesinin sadece Körfez politikaları için değil aynı zamanda ABD ve İsrail gibi ülkelerle ilişkilerini de sıkıntıya sokacak özellikler taşımaktadır. Kısacası, Batıdan Doğuya güç geçişi sürecinin sancılarının derinden hissedildiği günümüzde, Asya ülkeleri ile ilişkilerin dengeli bir zeminde yürütülmesi tüm bölge ülkeleri gibi Suudi Arabistan için de hayati önem arz etmektedir.

“
Suudi yönetimi gerek kendi toplumunun gerekse muhatap toplumların duyarlılıklarına pek fazla aldırış etmeksizin stratejiler geliştirmekte ve uygulamaktadır. Suudi Arabistan'ın Arap Baharı sürecindeki tavrı bu savı kanıtlamaktadır.

Suudi Arabistan dış politikasının baskın özelliği, çek defteri diplomasisi (checkboxbook diplomasi) yoluyla yürütülmekte oluşudur. Suudi Arabistan petrol ve turizm gelirleri sayesinde sahip olduğu ekonomik imkânları bölgesel ve küresel düzeydeki siyasi ve stratejik hedeflerini gerçekleştirmenin en önemli aracı olarak kullanma eğilimindedir. Şu ana dek ABD'den Avrupa'ya, Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya ve Asya'ya dek aldığı sonuçlar, Suudi

yöneticiler nezdinde bu tavrın işe yaradığı yönünde bir inanç oluşturmuştur. Bu tavrın halklar nezdinde sorun oluşturacağı ve krallığın önümüzdeki dönemlerde dış politikada zor durumda kalabileceği düşünülebilir. Ancak, küreselleşmenin toplumlara derinleşmesine nüfuz ettiği ve bireyselleşmenin güçlendiği günümüzde toplumlar daha ziyade günlük geçim derdi ya da refah artışı ile ilgilenmekte, dış politikadaki gelişmeleri de bu çerçevede değerlendirmeye yönelmektedirler. Bu tür değerlendirmeler çerçevesinde hareket eden Suudi yönetimi gerek kendi toplumunun gerekse muhatap toplumların duyarlılıklarına pek fazla aldırış etmeksizin stratejiler geliştirmekte ve uygulamaktadır. Suudi Arabistan'ın Arap Baharı sürecindeki tavrı bu savı kanıtlamaktadır. Nitekim MBS, Çin ziyareti esnasında Doğu Türkistan meselesi konusunda, İslam dünyasından, hatta müttefiki ABD'den gelmesi muhtemel tepkilere aldırış

etmeksizin, Çin devletini haklı gördüğü yönünde açıklamalar yapabilmıştır.

Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde bazı meseleler Suudi Arabistan'ın tercihlerini ve geleceğini belirleyecektir: ekonomik, askeri ve siyasi gücün doğuya doğru kayması, İsrail ile ilgili bölgesel politikaların seyri gibi bölgesel koşullar; demografik büyüme, teknolojik gelişmeler küreselleşme vb. olgular tarafından tetiklenen toplumsal değişim ihtiyacı bu noktada öncelikle göz önünde bulundurulması gereken faktörlerdir. En önemli tehdit ise, küresel ve bölgesel hegemonyasını kaybetmek istemeyen ABD'nin, kontrolden çıkması muhtemel Suudi Arabistan'ı bölmesi ya da ülke içinde ve bölgede daha fazla karmaşa çıkarma yoluna gitmesi ihtimalidir. Bu ortamda, Asya ülkeleri ile ilişkilerde, tüm bölge ülkeleri gibi Suudi Arabistan için de rejimin bekasına dönük ciddi meydan okumalar kadar, tarihi fırsatlar ve alternatifler söz konusudur.